

Recenzja rozprawy doktorskiej magistra Jarosława Pietrzaka *Samorządowa polityka społeczna w gminach miejsko-wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2015-2019*

I. Uwagi wstępne

Wpływ polityki społecznej na życie i funkcjonowanie mieszkańców danego obszaru jest niezwykle istotny. Polityka społeczna ma na celu zaspokojenie potrzeb oraz rozwiązywanie problemów społecznych. Tak rozumiana polityka społeczna wpływa na poprawę warunków życia i pracy ludności. Właściwie realizowana polityka społeczna zwiększa poziom zadowolenia z życia. Realizacja polityki społecznej pozostaje jednym z podstawowych zadań państwa. Państwo realizuje politykę społeczną przez wyspecjalizowane instytucje oraz samorząd terytorialny.

Samorząd terytorialny, który najlepiej zna potrzeby lokalnej społeczności, ma szczególne zadanie zaspokajania potrzeb społecznych. Jego istotną rolą jest prowadzenie odpowiednich działań służących realizacji polityki społecznej. W Polsce znacząca część polityki społecznej spoczywa na samorządach gminnych. Realizują one politykę społeczną w ramach zadań powierzonych oraz zadań własnych. Do zadań samorządu gminnego należy polityka edukacyjna – prowadzenie przedszkoli i szkół podstawowych a także organizacja podstawowej opieki zdrowotnej. Samorząd gminny jest odpowiedzialny za zwalczanie ubóstwa oraz wykluczenia społecznego, wsparcie osób potrzebujących. Gminy realizują politykę społeczną poprzez działania edukacyjne i organizację opieki nad dziećmi i młodzieżą, wspierają rodziny, zapewniają pomoc społeczną, niosą pomoc osobom w trudnych sytuacjach życiowych, działają na rzecz aktywizacji zawodowej i społecznej mieszkańców. W tych zadaniach samorząd terytorialny współpracuje z organizacjami pozarządowymi. Środki finansowe na realizację polityki społecznej pochodzą z budżetu państwa i środków własnych samorządu.

Właściwe prowadzenie przez samorząd gminny polityki społecznej jest zadaniem trudnym i odpowiedzialnym. Analiza polityki społecznej w gminach miejskich, miejsko-wiejskich oraz wiejskich jest przedmiotem zainteresowania badaczy różnych dyscyplin naukowych, między innymi ekonomistów, politologów czy socjologów.

II. Metodologia badań

Tematem recenzowanej dysertacji doktorskiej jest problematyka samorządowej polityki społecznej. Autor rozprawy postawił za cel rozpoznanie zakresu i uwarunkowań realizacji samorządowej polityki społecznej w przypadku małych gmin miejsko-wiejskich położonych w województwie wielkopolskim. Poprzez takie zdefiniowanie problemu Doktorant chciał uzyskać odpowiedź na pytanie czy polityka społeczna gminy jest głównie kształtowana przez obiektywne czynniki zewnętrzne. Drugie pytanie badawcze odnosi się do wpływu władz lokalnych na kształtowanie polityki społecznej. Autor zapytał: czy polityka społeczna jest samodzielnie kształtowana przez władze lokalne? Podjęcie tak sformułowanego tematu przez Doktoranta stanowi naukową próbę ujęcia problemu na przykładzie wybranych gmin województwa wielkopolskiego w określonych latach tj. 2015-2019.

Chcąc poznać zakres i uwarunkowania realizacji samorządowej polityki społecznej w przypadku małych gmin miejsko- wiejskich w województwie wielkopolskim Autor, jak napisał, przeprowadził badania w czterech gminach miejsko -wiejskich województwa wielkopolskiego: Chocz, Dobrzyca, Koźmin Wielkopolski i Żerków.

Doktorant zaznaczył, że w przeprowadzonych badaniach wykorzystał strategię triangulacji metodologicznej (połączył metody ilościowe i jakościowe, wykorzystując metodę sondażu diagnostycznego). Użycie techniki opartej na analizie *desk research* miało umożliwić wykorzystanie różnych danych statystycznych.

Autor dokonał przeglądu badań i problematyki samorządowej polityki społecznej. Zakres wykorzystanej literatury polskojęzycznej przedmiotu nie budzi wątpliwości. Jednak Doktorant nie wykorzystał żadnych opracowań obcojęzycznych. O ile tematyka pracy dotyczy polskiej samorządowej polityki społecznej, to w pracy zabrakło odniesienia do innych krajów, próby ogólnego zarysowania tej problematyki w Unii Europejskiej jako tła dla rozwiązań stosowanych w Polsce. Autor nie wskazał na praktyki, przede wszystkim te dobre, stosowane w innych krajach. Taki pobieżny, nieco szerszy kontekst nie występuje w recenzowanej pracy.

III. Układ i treść dysertacji

Rozprawa składa się ze spisu treści, wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu rysunków, spisu tabel oraz spisu wykresów i streszczenia w języku polskim i angielskim.

We wstępie przedstawiono cel oraz zakres pracy i ramy chronologiczne. Omówiono podstawowe problemy oraz metodykę badań i postawiono pytania badawcze. Określono dobór problematyki a także układ poszczególnych rozdziałów.

W rozdziale pierwszym, teoretycznym, Doktorant omówił organizację samorządu terytorialnego w Polsce. Na początku rozdziału przedstawił rys historyczny kształtowania się samorządu terytorialnego, omawiając stanowiska różnych badaczy. Autor podkreślił, że podstawy ustroju gminy samorządowej zaczęły formować się w połowie XIX wieku, pod zaborami, zaś szczególnie ważnym okresem dla rozwoju polskiego samorządu terytorialnego był okres międzywojenny. Po okresie PRL, gdy samorząd nie funkcjonował, kluczowym momentem okazał się rok 1990, kiedy na mocy ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. przywrócono w Polsce samorząd terytorialny. Doktorant omówił dokładnie genezę tego procesu i przedstawił dalsze zmiany w strukturze samorządu terytorialnego. Tak rozbudowane tło historyczne w tym przypadku nie jest uzasadnione. Owszem, pozwoliłoby lepiej zrozumieć, jak kształtował się polski samorząd terytorialny w przeszłości i uchwycić jego specyfikę w zmieniających się warunkach historycznych, o ile to byłoby zasadniczym tematem dysertacji. Głównym tematem pracy jest zaś polityka społeczna. Następnie Autor przedstawił obecną strukturę instytucjonalną samorządu terytorialnego w Polsce, podkreślając jego ważną rolę w wykonywaniu administracji publicznej. Dokonał pokrótce omówienia części składowych struktury samorządowej. Przedstawił także poglądy różnych badaczy na temat struktury samorządu terytorialnego. Dopiero na końcu rozdziału, z uwagi na temat rozprawy, przedstawił szczególną rolę i zadania gminy.

W rozdziale drugim, będącym również rozdziałem teoretycznym, scharakteryzowano zasadniczy problem – istotę polityki społecznej prowadzonej przez samorząd. Autor omówił pojęcie polityki społecznej, nie pomijając odniesień historycznych. Przedstawił najważniejsze dziedziny polityki społecznej państwa. Po rozważaniach wstępnych, Doktorant zwrócił szczególną uwagę na rolę samorządowej polityki społecznej i sposoby jej realizacji przez samorządy terytorialne. Omówił podmioty samorządowej polityki społecznej oraz sfery ich działalności. Autor przedstawił gminę jako podmiot realizujący politykę społeczną i scharakteryzował zadania własne gminy w tym zakresie. W dalszej kolejności omówił zagadnienie samorządowej polityki społecznej w strategiach rozwoju społeczno-gospodarczego gminy. Omówił zagadnienie czysto teoretycznie na pięciu stronach (s. 65-69).

Rozdział trzeci Doktorant opisał metodologię przeprowadzonych badań własnych, których celem było określenie uwarunkowań realizacji samorządowej polityki społecznej w małych gminach w latach 2015-2019. Omówił dalej wykorzystane metody, techniki i narzędzia badawcze. Podkreślił, że w badaniu wykorzystano metodę ilościową oraz częściowo metodę jakościową. Jako metodę badawczą wykorzystał też sondaż diagnostyczny. W badaniu posłużył się analizą danych zastanych, tłumacząc zasadność jej zastosowania. Wykorzystał w tym celu dane statystyczne gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny.

Część danych pozyskana została z gmin objętych badaniem. Autor wykorzystał głównie budżety gmin. W rozdziale tym omówiony został przebieg i organizacja badań, które dotyczyły głównie czterech badanych gmin miejsko-wiejskich zlokalizowanych na południu województwa wielkopolskiego w subregionie kaliskim (Chocz, Dobrzyca, Koźmin Wielkopolski i Żerków). Rozdział ten jest zdecydowanie krótszy od pozostałych (liczy niecałe 7 stron). Informacje o zastosowanych metodach i zasadność ich wykorzystania na potrzeby dysertacji można było zawrzeć we wstępie, rezygnując w ten sposób zamieszczania tak krótkiego rozdziału, który przerywa wywód poprzednich rozdziałów.

Rozdział czwarty to charakterystyka terenu badań (województwa wielkopolskiego) pod względem gospodarczym, społecznym i demograficznym. Autor opisuje województwo wielkopolskie jako osobną jednostkę administracyjną. Omówił jego charakterystykę demograficzną i społeczną i gospodarczą. Opisał małe gminy w strukturze administracyjnej województwa.. Przedstawił sytuację przemysłu i rolnictwa. Scharakteryzował małe gminy objęte badaniem, wskazując na ich charakter, sytuację demograficzną i działające w nich podmioty gospodarcze oraz zagadnienia kultury, kultury fizycznej, sportu i turystyki. Wątpliwość budzi takie połączenie tematyczne w prezentowanym podrozdziale. Warto było rozdział o kulturze oddzielić od kultury fizycznej i sportu. Doktorant nie jest w tym względzie konsekwentny, bo w rozdziale piątym rozgraniczył te kwestie w osobnych podrozdziałach (podrozdział „Kultura” s. 153, podrozdział „Kultura fizyczna i sport”, s. 157). Trudno też zgodzić się ze stwierdzeniem, że „wysoka pozycja województwa wielkopolskiego w gospodarce kraju nie odnosi się do obszaru kultury”. Takie stwierdzenie wymaga prezentacji wielu danych w dłuższej perspektywie oraz porównania z innymi województwami w Polsce, co nie jest tematem pracy. Chęć skrótowego opisu skutkuje w tym wypadku zbyt daleko idącymi uproszczeniami. Okazuje się, że w świetle raportów Biblioteki Narodowej (raporty publikowane systematycznie na stronie www.gov.pl), rok 2019 uwzględniony czasowo w rozprawie, zatrzymał spadkowy trend czytelnictwa w Polsce. Warto zatem zapytać, czy te informacje są w tym miejscu w ogóle potrzebne? Istotne są w tym kontekście informacje o sytuacji kulturalnej w poszczególnych gminach, co Autor opisał szerzej na podstawie danych w rozdziale piątym, gdzie napisał o „sporej dynamice i wzroście” wydatków na kulturę i dziedzictwo narodowe w omawianych gminach (s. 154). Występuje tutaj zatem widoczna niekonsekwencja.

W dalszej części rozdziału Doktorant przedstawił sytuację społeczno-demograficzną i ekonomiczną gmin. Następnie przeanalizował potrzeby publiczne oraz ich realizację w zakresie edukacji, ochrony zdrowia, opieki społecznej, transportu publicznego i kultury.

W rozdziale piątym Autor pracy dokonał analizy form samorządowej polityki społecznej w badanych jednostkach samorządu terytorialnego w Wielkopolsce. Omówił również działania polityki społecznej w odniesieniu do opieki społecznej, polityki medycznej i zdrowotnej, opieki prorodzinnej, oświaty oraz szkolnictwa, kultury, kultury fizycznej i gospodarki mieszkaniowej. Doktorant rozpoczął od analizy pojęcia instytucji publicznych, dokonując szczegółowych podziałów. Podobnie poddał analizie pojęcie usług publicznych, dokonując ich klasyfikacji. Nasuwa się tutaj pytanie. Czy tak szeroki wstęp jest tutaj uzasadniony? W dalszej części rozdziału Autor opisał formy samorządowej polityki społecznej w odniesieniu do województwa wielkopolskiego i wybranych gmin. Przeanalizował dostępne dane i na ich podstawie sformułował wnioski. Omówił również samorządową politykę społeczną w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego badanych gmin, ale tylko z perspektywy budżetu i jedynie na podstawie danych z Urzędu Statystycznego w Poznaniu („Budżet samorządowca...”). Analiza jest bardzo skrótowa; liczy zaledwie trzy strony (s.162-165). Kwestia ta wymaga jednak bardzo dokładnego opracowania i dogłębnej analizy. Jest ona istotna, jeśli chodzi o tematykę dysertacji.

Rozdział szósty, ostatni, jest omówieniem tych organizacji pozarządowych, które wspierają gminy w realizacji polityki społecznej. Doktorant rozpoczął od definicji organizacji pozarządowych oraz ich zadań. Opisał także realizację polityki społecznej w działalności niektórych organizacji pozarządowych. Jako pierwsze wymienił Ochotnicze Straże Pożarne i kółka rolnicze. Informacje te są zbyt rozbudowane, łącznie z historią organizacji, która nie jest w takim zakresie tutaj potrzebna. Tym razem jednak prezentowane dane uwzględniają perspektywę całego kraju. Zastanawiający jest rozległy zakres czasowy – od roku 2010 (s. 170), co jest niekonsekwencją w odniesieniu do pięcioletniego zakresu czasowego innych danych prezentowanych w pracy. Podobnie szczegółowe opisy historii kółek rolniczych czy kół gospodyń wiejskich odwołują się do zasadniczego tematu rozprawy i wprowadzają niepotrzebny chaos.

Dalej Autor opisał inne podmioty lokalne działające na rzecz rozwoju lokalnego. Wymienił działania podejmowane w gminie Dobrzyca w roku 2018. Nasuwa się pytanie, dlaczego tylko w gminie Dobrzyca i dlaczego jedynie w roku 2018? Jeśli w pozostałych gminach i latach takich inicjatyw nie podejmowano, to należałoby taką informację podać. O tym, że było przeciwnie sugeruje sam Doktorant na końcu podrozdziału, pisząc o dużej aktywności lokalnych społeczności w gminach województwa wielkopolskiego (s. 184). Warto zatem było podać inne przykłady takiej działalności omawianych w pracy gmin. Na s. 185 Autor wymienił placówki edukacyjne prowadzone przez stowarzyszenia lokalne w małych gminach województwa wielkopolskiego jako przykład działalności stowarzyszeń lokalnych

wspierających gminy w zakresie prowadzenia polityki społecznej. Tabela jest rozbudowana i liczy aż pięć stron. Dlaczego w tym wypadku Doktorant zastosował tak rozległą perspektywę? Tabela obejmuje inicjatywy począwszy od roku 2001. Czy perspektywa blisko dwudziestu lat jest tu uzasadniona?

Dodać należy, że dwa ostatnie rozdziały zostały oparte na danych statystycznych z GUS. Doktorant oparł się również na danych pozyskanych z gmin które badał. Nie zostały one jednak uwzględnione chociażby w bibliografii. Głównym źródłem danych jest cytowane nagminnie „Statystyczne vademecum samorządowca” (za poszczególne lata).

Na końcu rozdziału Autor opisał rolę Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego w rozwoju samorządowej polityki społecznej małych i średnich gmin. Napisał o tym dokumencie bardzo zdawkowo. Te informacje powinny być zawarte dużo wcześniej (zgodnie z zasadą od ogółu do szczegółu). Polska jest przecież członkiem Unii Europejskiej. Doktorant powinien zawrzeć podstawowe informacje wynikające z realizowania polityki unijnej na początku pracy, najlepiej w perspektywie porównawczej z innymi krajami europejskimi. Takie potraktowanie tematu w szerszym kontekście, byłoby ogromną zaletą dysertacji.

Na końcu Autor pracy wytłumaczył wybór opisywanych przez siebie czterech gmin. Informacje te powinny znaleźć się we wstępie. Z tego wyjaśnienia nie dowiadujemy się, dlaczego Doktorant wybrał zaledwie cztery gminy? Dlaczego akurat te a nie inne? Czy są one szczególne? Jeśli tak, to z jakiego powodu? Może realizowana przez nie polityka społeczna jest wyjątkowa w skali województwa lub kraju? W rozprawie próżno szukać na te pytania odpowiedzi.

W zakończeniu, Autor napisał o wprowadzeniu programu rządowego „Rodzina 500 plus”, który miał być ważny w przyjętej przez Niego cezurze czasowej dla prowadzonych badań. W pracy nie ma natomiast wzmianek, jak wpłynął on na realizowaną w gminach politykę społeczną. Chcąc pisać o programie jako istotnym czynniku zmieniającym politykę społeczną, trzeba by zaprezentować dane z lat wcześniejszych, z okresu przed jego wprowadzeniem. Doktorant wybrał 2015 rok jako początkowy do analizy pracy, czyli rok przed wprowadzeniem programu. Czy jeden rok wystarczy, by pokazać istotne zmiany?

W tej samej części omówił prowadzenie szkół w gminie Dobrzyca. Informacje te powinny znaleźć się w rozdziale szóstym. Zakończenie jest bowiem miejscem na wnioski. Wnioski te są bardzo ogólne i ubogie. Autor nie zamieścił w pracy propozycji dobrych rozwiązań, propozycji zmian, co w pracy doktorskiej, która jest pracą naukową jest sprawą ważną i świadczy o szerokiej wiedzy oraz o umiejętności wyciągania właściwych wniosków. Swoją „propozycję” rozwiązań Doktorant zamieścił w ostatnim zdaniu, które jest zresztą zdaniem pytającym: „Czy niesłusznym byłaby przeznaczenie pewnej kwoty dotacyjnie i na

politykę społeczną nieobjętą finansowaniem przez państwo jako fundusz celowy na realizację polityki społecznej według uznania gmin bez ścisłego znaczenia na jaką formę tej polityki należy spożytkować dane środki?” (s. 197). Autor rozprawy powinien rzeczowo odpowiedzieć w dysertacji na to i podobne pytania posiłkując się swoją wiedzą i doświadczeniem zebrany podczas pisania dysertacji. Praca wtedy miałaby dodatkowo walor aplikacyjny i mogłaby pomóc w konstruowaniu przyszłych gminnych programów polityki społecznej.

IV. Uwagi szczegółowe

Oceniana rozprawa ma wiele uchybień. Przede wszystkim poważne wątpliwości budzi temat pracy. Dokonany wybór czterech gmin powinien znaleźć odniesienie w tytule pracy, który jest ujęty zbyt szeroko i wprowadza mylne przeświadczenie, że Doktorant poddał analizie gminy w całym województwie wielkopolskim. W temacie dysertacji ta kwestia powinna być jasno sprecyzowana. Kontrowersyjna jest sprawa opisywania i analizowania czterech gmin jako podstawy konstruowania pracy doktorskiej.

Autor zbyt dużo miejsca poświęcił opisom teoretycznym poszczególnych zagadnień w kolejnych rozdziałach, zamiast skupić uwagę na temacie pracy i lepszym opisie zasadniczej tematyki czyli rozwiązań polityki społecznej w gminach województwa wielkopolskiego, oraz szerszym ujęciu wniosków i propozycji zmian a także przykładów dobrych praktyk na tle innych gmin w Wielkopolsce lub w Polsce (dla porównania). Rozwlekłe opisy są niepotrzebne, wprowadzają chaos. Doktorant miał problem z właściwą selekcją materiału i odpowiednią syntezą. Praca ma przede wszystkim charakter opisowy. Każdy z rozdziałów sprawia wrażenie osobnej treści, z której można się dowiedzieć dużo o tym, czym jest samorząd terytorialny w Polsce oraz czym jest samorządowa polityka społeczna w teorii. Rozdział piąty, który z założenia miał być poświęcony wybranym czterem gminom, rozpoczynają długie rozważania o istocie realizowaniu samorządowej polityki społecznej przez instytucje publiczne, a także o samorządowej polityce społecznej. Informacje te mogły zostać zamieszczone szerzej dużo wcześniej, gdyby Autor przyjął inną konstrukcję pracy, który opisał badane gminy dopiero od strony 144, przy czym właściwa dysertacja (bez bibliografii) liczy 197 stron!

W rozprawie zabrakło również szerszego tła, ogólnego odniesienia do realizowania polityki społecznej przez różne kraje europejskie czy województwa w Polsce. W pracy nie wskazano, co wnosi ona do wiedzy o polityce społecznej? A przykład czterech wielkopolskich gmin? Czy wyciągnięte wnioski świadczą o wyjątkowości tych gmin w skali województwa wielkopolskiego oraz w skali Polski?

Autor wykorzystał bardzo mało danych statystycznych (pochodzących z GUS i Urzędu Statystycznego w Poznaniu). Analizował „Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim w 2020 r.”. Dlaczego jedynie z 2020 r.? W pracy zaskakuje brak wykorzystania dokumentów z opisywanych gmin, co dla tego typu pracy jest podstawą. Autor nie przyjrzał się szerzej strategiom prowadzenia polityki społecznej przez gminy, sposobach ich konstruowania, czynnikach branych pod uwagę. Gminne strategie rozpoznawania problemów społecznych nie są tajne, wręcz przeciwnie, są dziś dostępne na stronach internetowych. Doktorant nie zadał sobie trudu, by do nich dotrzeć i omówić je szczegółowo oraz jak gminy się z nich wywiązują. Autor nie wykorzystał nawet gminnych strategii rozwoju, które całościowo uwzględniają wszystkie działania gmin. Scharakteryzował wybrane przez siebie cztery gminy pod względem prowadzonej przez nie strategii rozwoju społeczno-gospodarczego na trzech stronach (s. 162-165). Potrzeby i plany rozwoju samorządowej polityki społecznej opisał na kolejnych trzech stronach (s. 165-167).

Wykorzystane dane statystyczne, które mają być podstawą pracy, to jedynie 15 pozycji ujętych w bibliografii. Autor wymienia w bibliografii jedynie 7 ogólnych dokumentów, które wykorzystał. Nie znalazły się tam żadne szczególnie istotne dla pracy dokumenty. Wśród stron internetowych w naukowej rozprawie została natomiast zacytowana Wikipedia.

Wątpliwa jest cezura czasowa przyjęta w pracy.

Doktorant nie potrafił merytorycznie uzasadnić tego wyboru. Zdaje się on być zupełnie przypadkowy.

Poważne kontrowersje stanowi opis badań. Autor napisał o wykorzystaniu sondażu i obserwacji w badaniach. W pracy wykorzystano jedynie dane statystyczne i nieliczne dane z prezentowanych gmin. Doktorant zaznacza: „w niniejszej pracy wykorzystano głównie dane, które pochodziły z badań Urzędu Statystycznego w Poznaniu”. Autor stwierdza również, że istotne dla jego badań były dane pochodzące z publikowanych danych różnego rodzaju, w tym głównie z budżetów gmin objętych badaniem (s. 75). Tyle tylko, że w bibliografii wymienia jedynie „Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim w 2020 r.”. Praca zaś obejmuje okres 2015-2019.

Doktorant wbrew temu co napisał, nie przeprowadził badań sondażowych. Chcąc się wytłumaczyć wskazał na „rewolucyjną zmianę”, jaka dokonana się w ostatnich latach w badaniach sondażowych (s. 74). To nie zmienia jednak faktu, że dane statystyczne nie spełniają tego „rewolucyjnego” kryterium. Autor nawet nie zaznaczył, które dane zostały rzekomo pozyskane w powyższy, „rewolucyjny” sposób.

Metoda obserwacji, o której również Doktorant wspomniał, polega na celowym i systematycznym zbieraniu danych. Czy w pracy została ona rzeczywiście wykorzystana?

Często stosowaną metodą, która wykorzystał Autor, jest analiza literatury przedmiotu. Praca jest przez to odtwórcza i niewiele wnosi w rozwój badań naukowych.

W dysertacji brakuje również wykorzystania literatury obcojęzycznej (jedyne odniesienie to przypis 267, s. 77).

Zaprezentowana rozprawa jest napisana poprawnym językiem. Wzbogacają ją wykresy i zestawienia tabelaryczne opracowane na podstawie danych.

Wątpliwości budzi konstrukcja przypisów bibliograficznych. Nieodpowiednio zapisane zostały czasopisma (np. przypis 223, s. 65). Autor błędnie używał w przypisach zapisu „pod red.” (np. s. 124, s. 34). Niedbale zredagowane zostały przypisy bibliograficzne (np. 355, s. 142). W zestawieniu artykułów w bibliografii nie uwzględniono stron czasopism. Przypisy bibliograficzne i bibliografia wymagają starannej redakcji z uwzględnieniem wymogów stawianych pracom doktorskim.

V. Podsumowanie i uwagi końcowe

Przedstawioną do recenzji dysertację doktorską mgr-a Jarosława Pietrzaka uważam za pracę niewiele wnoszącą pod względem naukowym. Materiał badawczy jest ubogi, a wyniki są mało wartościowe. Założone cele rozprawy zostały osiągnięte w niewielkim stopniu. Pomimo tego stwierdzam, że praca doktorska spełnia minimalne wymogi formalne i zwyczajowe stawiane dysertacjom doktorskim oraz zapisy ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (DZ. U. z 2023 r., poz. 742 z późn. Zm.).

Mimo wskazanych uwag wnoszę o dopuszczenie Pana mgr. Jarosława Pietrzaka do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Bydgoszcz 26.11.2025 r.

Krzysztof Małachowski